

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 7, 2017

УДК 336.1

О. Д. Ладюк,

кандидат економічних наук, професор, член-кореспондент Академії економічних наук України, директор Рівненського інституту ВНЗ "Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", м. Рівне

О. В. Баранецька,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

O. D. Ladyuk,

Phd in economics, professor, Corresponding Member of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Director of Rivne Institute HEI "Open International University of Human Development "Ukraine", Rivne

O. V. Baranetska,

PhD in Economics, associate professor of economic security and financial investigation department of Ternopil National Economic University, Ternopil

PROBLEMS OF PROVIDING DEBT SECURITY OF UKRAINE

У статті обґрунтовано теоретичні засади боргової безпеки. Розглянуто суть поняття "боргова безпека держави", встановлено чинники, які визначають її рівень. Відображено параметри, якими характеризується боргова сфера України. Конкретизовано проблеми, наявні та потенційно можливі загрози боргової безпеки України, а також напрями її дотримання та зміцнення.

The theoretical bases of debt security are substantiated in the article. The essence of the concept of "debt security of the state". The factors that determine its level are determined. The parameters, which characterize the debt sphere of Ukraine, are shown. The problems, available and potentially possible threats of Ukraine's debt security, as well as directions of its observance and strengthening, are specified.

Ключові слова: *боргова безпека держави, боргова сфера, державний борг, гарантований борг, внутрішній борг, зовнішній борг, державні запозичення, боргове навантаження, чинники, загрози.*

Keywords: *debt security of the state, debt sphere, state debt, guaranteed debt, internal debt, external debt, state borrowing, debt load, factors, threats.*

Постановка проблеми. Проблеми боргової сфери були, залишаються і будуть актуальними завжди. Це зумовлено постійними трансформаційними процесами ринкової економіки, особливостями функціонування країн світу та формування ними власної економічної політики. Наразі значна увага урядів приділяється накопиченню прийнятної обсягу боргових зобов'язань, вдосконаленню дієвої практики управління внутрішньою та зовнішньою заборгованістю, забезпеченню ефективності реалізації боргової політики, що позитивно впливатиме на фінансово-економічний сектор держави. Саме тому дослідження проблем досягнення та дотримання боргової безпеки держави, визначення напрямів її зміцнення є важливим питанням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток сучасної теорії безпекознавства й, зокрема, дослідження питань забезпечення боргової безпеки зробили О. Барановський [11], Т. Богдан [2], Н. Кравчук [3], Л. Омельченко [6], І. Сілівєстрова [10], І. Суміна [6] та ін..

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування сутності безпекознавчої дефініції “боргова безпека держави”, визначення чинників, які визначають її рівень, конкретизація проблем, наявних та потенційно можливих загроз, а також напрямів її дотримання та зміцнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією із важливих складових фінансової безпеки держави є її боргова безпека. Внаслідок здійснення державних запозичень відбувається формування державного боргу, який становить собою загальну суму заборгованості, що складається з випущених і непогашених боргових зобов'язань. При його ефективному використанні він є дієвим інструментом регулювання макроекономічних процесів і засобом реалізації стратегії економічного розвитку країни [5].

У науковій літературі існує різноманітність поглядів щодо з'ясування сутності категоріального поняття “боргова безпека держави” (див. табл. 1).

Таблиця 1.
Узагальнення підходів до трактування категорії “боргова безпека держави”

Автор	Визначення
О. І. Барановський [11, с. 681 - 682]	Боргова безпека держави – це рівень внутрішньої і зовнішньої державної заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи.
Т. П. Богдан [2]	Боргова безпека держави – досягнення такого рівня державного та зовнішнього сукупного боргу, співвідношення між структурними складовими боргу, вартості обслуговування боргу і цільової спрямованості запозичених коштів, які забезпечують вирішення нагальних соціально-економічних потреб держави і не створюють загроз для стабільності вітчизняної фінансової системи й поступального розвитку економіки країни.
Л. С. Омельченко, І. В. Суміна [6]	Боргова безпека держави – це оптимальне співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями з урахуванням сумарної величини державного боргу та вартості обслуговування його складових.
Н. Я. Кравчук, О. Я. Колісник, О. Ю. Мелих [3, с. 136]	Боргова безпека держави – це певний критичний рівень державної заборгованості, який дозволяє зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити певний рівень відносної незалежності держави, зберігаючи при цьому можливість країни здійснювати виплати і погашення основної суми і відсотків (відповідно до зафіксованого у кредитному контракті графіка платежів), підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу.
Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [9]	Боргова безпека держави – це відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі.
І. О. Сілівєстрова, О. Ю. Лашенко, С. І. Шапошнікова [10]	Боргова безпека держави – збалансоване співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями з урахуванням сумарної величини державного боргу та вартості обслуговування його складових, яка забезпечує стійкість фінансової сфери держави до внутрішніх та зовнішніх загроз, а також ефективне функціонування національної економіки і соціальний розвиток держави.

Отже, боргова безпека характеризується відповідним рівнем внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатнім для задоволення визначених соціально-економічних потреб, що не провокує виникненню надмірного боргового навантаження, не загрожує втраті суверенітету держави та стабільності її фінансовій системі загалом. При цьому має зберігатися економічна можливість держави вчасно виконувати зобов'язання з погашення основних сум боргів та відсотків за ними, тобто підтримання належного рівня платоспроможності та кредитного рейтингу [4].

Стан боргової безпеки залежить від багатьох чинників, які прямо чи опосередковано мають вплив на ступінь її забезпечення, як-от:

- сформована макроекономічна політика держави;
- репутація держави як позичальника та її кредитний рейтинг;
- наявність повноцінного правового забезпечення процесу формування боргових зобов'язань і використання запозичених коштів;
- наявність дієвого механізму управління державним боргом;
- наявна монетарна політика та встановлений офіційний валютний курс;
- загальний обсяг сформованого державного боргу, його структура та динаміка;
- диверсифікація боргових інструментів;

- відповідність отриманої фінансової допомоги термінам і обсягам, що передбачені бюджетними параметрами;
- ефективність використання запозичених ресурсів;
- відповідність наявних боргових зобов'язань фінансовій спроможності країни щодо їх виконання;
- інституційна спроможність владних структур ефективно працювати з реальними та потенційними кредиторами;
- наявність достатніх обсягів інвестицій в країну тощо.

Попри той очевидний факт, що державні запозичення активно використовуються як інструмент фінансової політики, надмірність їх залучення призводить до загрози боргового навісу, яка виникає у разі неспроможності країни повністю розрахуватися за залученими кредитами.

Проблема державного боргу болюча для будь-якої країни. Що стосується України, сучасний етап формування боргових зобов'язань характеризується низкою специфічних особливостей. По-перше, в умовах глобалізації фінансових потоків, здійснення політики необмеженої відкритості щодо іноземних інвестицій певною мірою відбувається нівелювання між внутрішнім і зовнішнім боргом. По-друге, унаочнюється поселення взаємозв'язку державних зобов'язань і зобов'язань суб'єктів господарювання. По-третє, простежується перекладання боргових зобов'язань за кредитами, залученими під гарантії уряду, із суб'єктів господарювання на державу. По-четверте, фондовий ринок України все ще перебуває в зародковому стані, а отже, суттєво впливати на формування ринку державних внутрішніх і зовнішніх запозичень [11; С. 678].

Боргова сфера України характеризуються такими параметрами:

Збільшення обсягу державного та гарантованого державою боргу України. Упродовж останніх років спостерігається тенденція максимізації обсягу державного та гарантованого державою боргу й перевищення граничної межі у 60 % ВВП, передбаченої Бюджетним кодексом України (див. табл. 2).

Таблиця 2.
Державний та гарантований державою борг України за 2010 – 2015 рр.

Найменування	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Державний борг, млрд. грн.	323,5	357,3	399,2	480,2	946,7	1333,9
% до ВВП	29,5	27,2	28,3	33,0	59,7	67,4
Гарантований державою борг, млрд. грн.	108,8	115,8	116,3	104,2	153,8	237,9
% до ВВП	9,9	8,8	8,3	7,1	9,6	12
Разом, млрд. грн.	432,3	473,1	515,5	584,4	1100,5	1571,8
% до ВВП	39,4	36,0	36,6	40,1	69,3	79,4

Побудовано за даними: [7; 8].

Значне зростання обсягу державного та гарантованого державою боргу України відбулося у 2014 – 2015 рр.. Рівень державного та гарантованого державою боргу у 2015 р. зріс на 471,3 млрд. грн. до показника 2014 р. та на 987,4 млрд. грн. до показника 2013 р. відповідно. Його максимізація зумовлена посиленням фінансуванням сектору загальнодержавного управління та істотною девальвацією національної грошової одиниці.

Надмірне боргове навантаження на бюджет. Боргове навантаження на бюджет (частка видатків на погашення та обслуговування державної позики у загальних видатках зведеного бюджету), що вказує на здатність держави виконувати власні боргові зобов'язання, за підсумками 2015 р. набуло найкритичнішого значення – 74,1 % проти 32,8 % у 2014 р. (див. табл. 3).

Таблиця 3.
Державні запозичення та платежі за державним боргом України у 2010 – 2015 рр.

Найменування	2010 р.	2011р.	2012р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Запозичення до державного бюджету, млрд. грн.	124,3	80,7	109,8	160,9	322,4	534,1
Погашення державного боргу, млрд. грн.	26,7	45,6	68,1	79,8	120,8	416,6
Обслуговування державного боргу, млрд. грн.	15,6	23,1	24,2	34,4	51,0	86,8
Видатки Зведеного бюджету*, млрд. грн.	377,8	416,9	492,4	505,8	523,0	679,8
Боргове навантаження на бюджет, %	11,2	16,5	18,7	22,6	32,8	74,1

* Видатки з наданням кредитів.

Побудовано за даними: [7; 8].

Боргове навантаження зросло під впливом негативної макроекономічної динаміки (девальвація гривні; різке падіння реального ВВП; зниження внутрішнього споживчого попиту внаслідок інфляційних процесів та безробіття; високий рівень облікової ставки НБУ та обмеження функціонування ринку позичкового капіталу) та низки чинників сфери загальнодержавного управління (необхідність покриття дефіциту Пенсійного фонду; фінансування дефіциту державного бюджету за рахунок державних запозичень; невиконання плану надходжень від приватизації державного майна як одного з джерел фінансування дефіциту державного бюджету; необхідність фінансової підтримки державних підприємств та банків, у першу чергу фінансування дефіциту НАК «Нафтогаз України», який виник унаслідок проведення квазіфіскальних операцій із продажу газу споживачам за заниженими щодо ринкових цінами) [1].

Збільшення частки загального зовнішнього боргу у структурі державного та гарантованого боргу. Щодо структури державного та гарантованого боргу, то варто зауважити про збільшилася частка загального зовнішнього боргу. Протягом 2015 р. більш ніж удвічі (до 5,1 млрд. дол. США проти 2,1 млрд. дол. США у 2014 р.) зросла потреба у зовнішніх запозиченнях, що посилює залежність держави від міжнародних кредиторів. Це зумовило нарощування загального обсягу зовнішнього боргу України на кінець минулого року до 43,4 млрд. дол. США, у тому числі обсягу зовнішнього державного боргу – до 34,4 млрд. дол. США [1; 8].

Зниження боргової стійкості держави, про що засвідчує значна частка державного та гарантованого державою боргу України, номінованого в іноземній валюті, яка має тенденцію до зростання. Так, станом на 31.12.2015 р. структура державного та гарантованого державою боргу в розрізі валют погашення була наступною: долар США – 44,4 %, ЄВРО – 5,9 %, канадський долар – 0,4 %, СПЗ – 19,1 %, японська єна – 0,4 %, українська гривня – 29,8 %. Тобто, менше третини боргу погашається національною валютою.

Дані джерела [1] засвідчують факт мінімізації боргової стійкості України, так як станом на 30.06.2016 р. зміцнилися позиції погашення боргу за рахунок іноземних грошових одиниць: долара США – 45,1 %, ЄВРО – 5,8 %, канадського долара – 0,5 %, СПЗ – 18,8 %, японської єни – 0,9 %, української гривні – 29,0 %.

Основними проблемами, наявними та потенційно можливими загрозами борговій безпеці України можна визначити:

- недосконалість нормативно-правової бази формування, використання, обслуговування й погашення державного боргу України, відсутність закону про державний зовнішній борг України;
- відсутність прийнятної концепції і дієвого механізму управління державним боргом;
- обмеженість боргових інструментів для здійснення державних запозичень;
- недосконалість механізму для оцінки ефективності залучення та використання кредитних ресурсів;
- недостатня фінансова спроможність країни щодо погашення боргових зобов'язань;
- відсутність дієвої практики страхування боргів.

Напрямами дотримання та зміцнення боргової безпеки держави можна визначити:

- удосконалення законодавчого забезпечення формування, обслуговування, погашення та використання внутрішньої і зовнішньої заборгованості;
- вдосконалення дієвої практики управління внутрішньою та зовнішньою заборгованістю держави й ефективність поліпшення державних запозичень;
- забезпечення ефективності боргової політики щодо надання державних гарантій;
- чітке визначення й обґрунтування необхідності залучення боргових ресурсів в національну економіку;
- покращення функціонування вітчизняного фінансового ринку задля мінімізації вартості державних запозичень;
- ефективність використання отриманих позик, їх спрямування для соціально-економічної стабільності та зростання держави, забезпечення інноваційного розвитку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, забезпечення боргової безпеки України містить низку суттєвих проблем правового, інституційного та економічного характеру, ліквідація, локалізація чи мінімізація яких сприятиме наближенню до стратегічної мети – досягненню фінансово-економічної стабільності, сталого розвитку держави і, як наслідок, соціального добробуту та розквіту нації.

У подальших наукових дослідженнях акцент буде здійснений на зарубіжний досвід зміцнення боргової безпеки держави.

Література.

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році”. – К.: НІДС, 2016. – 688 с.
2. Богдан Т. П. Боргова безпека та її роль у гарантуванні фінансової стабільності / Т. П. Богдан // Вісник НБУ. – 2012. – № 4. – С. 8–15.
3. Кравчук Н. Я. Фінансова безпека: Навчально-методичний посібник/ Н. Я. Кравчук, О. Я. Колісник, О. Ю. Мелих – Тернопіль: Вектор, 2010. – 277 с.
4. Ладюк О. Д. Фінансова безпека: характеристика складників / О. Д. Ладюк // Ефективна економіка. – 2016. – № 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280>
5. Мартинюк В. П. Фінансова безпека: навч. посіб. / Мартинюк Володимир, Зволяк Ян, Баранецька Ольга. – Тернопіль: Вектор, 2016. – 264 с.
6. Омельченко Л. С., Суміна І. В. Боргова безпека України та аналіз її сучасного стану / Л.С. Омельченко, І.В. Суміна // Національний університет державної податкової служби України: Зб. наук. праць. – 2012. – № 1. – С. 309 – 320.
7. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/414/>.
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>.

9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME_131588.html

10. Сіліверстова І. О. Боргова безпека як елемент фінансової безпеки держави / І. О. Сіліверстова, О. Ю. Лашченко, С. І. Шапошнікова // Проблеми системного підходу в економіці Електронне наукове фахове видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Laschenko_310.htm

11. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О. І. Барановський. – К.: УБС НБУ, 2014. – Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.

References.

1. Analytical report to the annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine (2016). On the internal and external situation of Ukraine in 2016. Kyiv: NISS (in Ukr.)

2. Bohdan, T. P. (2012), "Debt security and its role in safeguarding financial stability", Visnyk NBU, vol. 4, pp. 8 – 15.

3. Kravchuk, N. Ya. (2010), Finansova bezpeka [Financial security], Vector, Ternopil, Ukraine, p.277.

4. Ladyuk, O. D. (2016), "Financial security: component characteristics", Efektyvna ekonomika, vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280> (Accessed 20 July 2017).

5. 5.Martyniuk, V., Zvoliak, Y. and Baranetska, O. (2016), Finansova bezpeka [Financial security], Vector, Ternopil, Ukraine, p.264.

6. Omelchenko, L. S., Sumina, I. V. (2012), "Debt security of Ukraine and analysis of its current state", Natsionalnyi universytet derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, vol. 1, pp. 309–320.

7. Institute for Budgetary and Socio"Economic Research (2017), available at: <http://www.ibser.org.ua/news/414/> (Accessed 20 July 2017).

8. Ministry of Finance of Ukraine (2017), available at: <http://www.minfin.gov.ua/> (Accessed 20 July 2017).

9. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), "On approval of guidelines for the calculation of economic security level of Ukraine" available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME_131588.html (Accessed 20 July 2017).

10. Siliverstova, I. O., Lashchenko, O. Iu., Shaposhnikova, S. I., (2010), "Debt security as an element of financial security of the state", Problems of a systemic approach in the economy, available at: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Laschenko_310.htm (Accessed 20 July 2017).

11. Baranovskiy, O. I. (2014), Filosofiia bezpeky [The philosophy of security], UBS NBU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2017 р.

bigmir)net

1550 1059

Вгору

ТОВ "ДКС Центр"